

NÁRODNÝ
ONKOLOGICKÝ
INŠTITÚT

Skríningové onkologické programy na Slovensku

Správa za rok 2020

Zostavovatelia:

MVDr. Jana Trautenberger Ricová

MUDr. Mária Rečková, PhD.

Autorský kolektív:

prof. PhDr. Robert Babelňa, PhD., MBA, MSc [HTA]

PhDr. Zuzana Bárdyová, PhD.

MUDr. Rudolf Hrčka, CSc.

MUDr. Alena Kallayová

MUDr. Lucia Kocová

MUDr. Ľudmila Kutáková

MUDr. Andrej Orságh

MUDr. Mária Rečková, PhD.

MUDr. Oliver Sadovský, CSc.

prof. MUDr. Stanislav Špánik, CSc.

MVDr. Jana Trautenberger Ricová

Formálna a jazyková úprava:

Ing. Kristína Bubelínyová

Mgr. Patrícia Kubicová

Roman Novota

Obsah

Úvod.....	5
Príhovory.....	7
Podakovanie.....	9
Spolupráca 2020.....	10
Skríning karcinómu prsníka / Vízia 2021.....	12
Skríning kolorektálneho karcinómu / Vízia 2021.....	16
Skríning karcinómu krčka maternice / Vízia 2021.....	20
Aktivity 2020.....	24
Záver	27

Zoznam použitých skratiek

AVLS	Aliancia všeobecných lekárov Slovenska
CPO	Centro di Prevenzione Oncologica, Italy
EÚ	Európska únia
IACR	International Association of Cancer Registries
ISPRO	Institute for the Study and Prevention of Cancer
KKM	karcinóm krčka maternice
KP	karcinóm prsníka
KRK	kolorektálny karcinóm
MUNI	Masarykova univerzita
NCZI	Národné centrum zdravotníckych informácií
MZ SR	Ministerstvo zdravotníctva Slovenskej republiky
NOI	Národný onkologický inštitút
NOP	Národný onkologický program
NOÚ	Národný onkologický ústav
ONS	Osservatorio Nazionale Screening, Italy
SGPS	Slovenská gynekologicko-pôrodná spoločnosť
SGS	Slovenská gastroenterologická spoločnosť
SOS	Slovenská onkologická spoločnosť
SRS	Slovenská rádiologická spoločnosť
SRSS	Structural Reform Support Service
SSVPL	Slovenská spoločnosť všeobecného praktického lekárstva
SSP	Slovenská spoločnosť patológov
SVLS	Spoločnosť všeobecných lekárov Slovenska
ÚDZS	Úrad pre dohľad nad zdravotnou starostlivosťou
ÚVZ SR	Úrad verejného zdravotníctva Slovenskej republiky
TOKS	test na okultné krvácanie do stolice
ÚZIS	Ústav zdravotníckych informácií a štatistiky ČR
VšZP	Všeobecná zdravotná poisťovňa
WHO	World Health Organization

Skríningy

Karcinóm prsníka

Kolorektálny karcinóm

**Karcinóm krčka
maternice**

Úvod

Milí čitatelia,

predstavujeme vám prvú správu o stave onkologických skrínigov na Slovensku v roku 2020, ako aj víziu na rok 2021.

Už v roku 2003 Európska rada odporúčala svojim členským štátom zavedenie populačných skrínigových programov pre karcinóm prsníka [KP], karcinóm krčka maternice [KKM] a kolorektálny karcinóm [KRK]. Európska rada vychádzala z empirických dôkazov, že organizovaným, štátom kontrolovaným a monitorovaným skrínigovým procesom je možné znížiť mortalitu a v určitých prípadoch aj incidenciu na vybrané onkologické ochorenia, ale tiež redukovať finančné náklady na zdravotnú starostlivosť <https://eur-lex.europa.eu/eli/reco/2003/878/oj>, zdroj citovaný dňa 23.1.2021.

V roku 2018 schválila vláda Slovenskej republiky po prvý krát **Národný onkologický program a rok 2019** bol vyhlásený Ministerstvom zdravotníctva Slovenskej republiky za Rok prevencie, čím boli vytvorené solídne podmienky pre to, aby sa aj Slovensko zaradilo medzi vyspelé európske krajiny, v ktorých je fungovanie organizovaných skrínigových programov pre vybrané onkologické ochorenia jedným zo základných meradiel úrovne zdravotnej starostlivosti krajiny. **V roku 2018 vznikol aj Národný onkologický inštitút**, ktorého hlavným poslaním je slúžiť ako klinicko-výskumná, akademická a vzdelávacia platforma pre spoluprácu pri zabezpečovaní aktivít napomáhajúcich napĺňanie Národného onkologického programu v stanovených piatich oblastiach: epidemiológia; veda a výskum; prevencia a skrínig; diagnostika a liečba; podporná starostlivosť.

V januári 2019 vstúpili do platnosti nové štandardné postupy na výkon prevencie pre mamografický skrínig a pre skrínig KRK. V rámci organizovaného, štátom podporovaného skrínigu KRK bola na Slovensku od januára do októbra 2019 uskutočnená prvá fáza skrínigového programu na vzorke 20 tisíc vybraných a pozvaných ľudí príslušnými zdravotnými poisťovňami podľa presne stanovených kritérií. V septembri 2019 bol tiež zahájený celoplošný organizovaný mamografický skrínig, ktorý s trojmesačnou prestávkou v roku 2020 (apríl-jún), pokračuje ďalej. V pracovných skupinách pre jednotlivé skrínigové programy boli vypracované metodické postupy pre pozývanie, vykazovanie kódov výkonov a diagnóz, spolu s patientskymi organizáciami, v spolupráci s MZ SR. Odborníci tiež pripravili plán na mediálne aktivity s cieľom zvýšiť povedomie o potrebe populačných skrínigov pre KRK a KKM v roku 2020.

Rok 2020 bol však aj pre onkologickú sekundárnu prevenciu, t.j. onkologické skríniny veľmi zložitý a náročný. Aj táto oblasť bola poznačená nepriaznivou epidemiologickou situáciou spôsobenou pandémiou COVID- 19, ktorá ovplyvňovala všetky aktivity spojené s prípravou, priebehom aj samotnou realizáciou skríniniov počas celého roka. Napriek sťažným pracovným podmienkam sa podarilo pokračovať v nastavených procesoch onkologických skríniniov, ako aj nadviazať spoluprácu s viacerými slovenskými a zahraničnými organizáciami.

Aj napriek stále pretrvávajúcej pandémii, je nevyhnutné zabezpečiť kontinuitu už rozbehnutých skríniniových programov, neustále zvyšovať ich kvalitu, zabezpečiť ich monitoring a vyhodnocovanie a zaviesť ďalšie jednotné organizované celoplošné skríniniové onkologické programy v najvyššej možnej kvalite na všetkých úrovniach skríniniového procesu. Je preto dôležité, aby takéto programy prebiehali jednotne, celoplošne a organizovane v rámci celej cieľovej populácie na Slovensku. Procesy boli monitorované a vyhodnocované, s garanciou MZ SR a v koordinácii Národného onkologického inštitútu. Takto sú onkologické skríniniové programy pripravované nielen na Slovensku, ale aj v iných krajinách sveta, kde je kľúčová dôsledná príprava a monitorovaný priebeh v celom skríniniovom procese vrátane jeho priebežného vyhodnocovania, aktualizácie, a tiež dostatočnej kontinuálnej osvedy a edukácie všetkých zainteresovaných.

Veríme, že **rok 2021** bude pre onkologickú prevenciu priaznivejší, a že sa aj na Slovensku podarí zabezpečiť fungovanie všetkých troch odporúčaných onkologických skríniniových programov v súlade s európskymi odporúčaniami.

Ďakujeme všetkým, ktorí prispeli svojou činnosťou k prípravám a doterajšiemu fungovaniu skríniniových programov. Zároveň ďakujeme všetkým tým, ktorí pristupujú k svojmu zdraviu zodpovedne, lebo bez ich pochopenia a účasti na skríniniovu nie je možné zabezpečiť úspech skríniniových programov.

Prajeme vám podnetné čítanie a tiež veľa zdravia a spoločných úspechov v roku 2021.

Mária Rečková a Jana Trautenbergger Ricová, NOI

Príhovory

Nádorové choroby sú druhou najčastejšou príčinou úmrtí na Slovensku. Ich incidencia neustále stúpa a v SR, žiaľ, neklesá výrazne mortalita. Aby sa tento stav zmenil, je potrebné využiť všetky dostupné možnosti a to v celom kontinuu od ovplyvnenia rizikových faktorov vzniku (primárna prevencia), cez diagnostiku predklinických včasných štádií ochorenia (sekundárna prevencia a jej špeciálna forma – skríning), cez diagnostiku až po liečbu rozvinutého ochorenia.

Veľký význam pre zníženie mortality a incidencie zhubných nádorových ochorení má skríning. Musí to však byť organizovaný, populačný, regulovaný skríning tých ochorení, ktoré sú časté, vo včasnom štádiu liečiteľné (až vyliečiteľné), kde sú k dispozícii jednoduché, lacné, dostatočne senzitívne a špecifické vyšetrovacie metódy. Z veľkých prospektívnych randomizovaných klinických štúdií sú definované tie ochorenia, kde sa potvrdili údaje náklady/benefit skríningu s významnou redukciou mortality, prípadne aj incidencie.

Po rokoch úsilia a stagnácie bol vládou SR a NR SR v roku 2018 prijatý Národný onkologický program. Mandát pre plánovanie, koordináciu a odbornú prípravu skríningových programov na Slovensku sa podarilo zabezpečiť organizačnou zmenou na Ministerstve zdravotníctva SR, keď v roku 2018 vznikol Odbor verejného zdravia, skríningu a prevencie. Následne bol zriadený Národný onkologický inštitút v rámci Národného onkologického ústavu s cieľom zabezpečovať klinicko-výskumnú, akademickú a vzdelávaciu platformu pre spoluprácu pri zabezpečovaní aktivít napomáhajúcich napĺňanie Národného onkologického programu v stanovených piatich oblastiach: epidemiológia; veda a výskum; prevencia a skríning; diagnostika a liečba; podporná starostlivosť.

Napriek sľubnému rozbehu ostali na ceste k ozajstnému organizovanému populačnému skríningu ťažko prekonateľné prekážky. Avšak pozitívne je, že téma onkologických skríningov sa otvorila a začala realizovať, lebo ako sa hovorí: Najhorší skríning je ten, ktorý nie je. Tak konečne bude?

prof. MUDr. Stanislav Špánik, CSc.

prednosta Internej kliniky VŠZaSP a OÚSA
prezident Slovenskej onkologickej spoločnosti

Európsky plán boja proti rakovine je kľúčový pilier silnej Európskej zdravotnej únie. Členské štáty musia pri vykonávaní opatrení proti rakovine zabezpečiť zdravie vo všetkých politikách vrátane medzisektorových aspektov.

Európsky plán boja proti rakovine a Misia proti rakovine sú dve základné stratégie boja proti nádorovým ochoreniam v súčasnosti.

Slovenská republika je súčasťou oboch iniciatív a je to pre nás záväzok nielen voči občanom na Slovensku ale aj voči spoločenstvu Európskej únie. Implementácia aktivít boja proti rakovine je súčasne podporená aj prijatím programu EÚ4Health 2021 – 2027 – vízia zdravšej Európskej únie, ktorý investovaním 5,1 miliardy eur sa stane najväčším programom v oblasti zdravia v histórii v kontexte objemu investovaných financií. Finančné prostriedky z tohto programu budú určené členským krajinám EÚ, zdravotníckym organizáciám a mimovládny organizáciám. Financovanie žiadostí bude otvorené v roku 2021.

Je nevyhnutná kontinuita a systémový rozvoj napĺňania komplexných aktivít nového Národného onkologického programu (NOP) v horizonte rokov 2021-2031, ako kľúčového strategického nástroja na zníženie vysokej úmrtnosti na rakovinu na Slovensku aj investovaním národných finančných zdrojov, ktoré dopĺňajú európske zdroje.

Hoci implementáciu akčných plánov NOP v roku 2020 signifikantne ovplyvnilo prepuknutie celosvetovej pandémie COVID-19, ktorá stále má výrazný pretrvávajúci negatívny dopad na slovenskú spoločnosť, je nevyhnutné na národnej úrovni ďalej pokračovať v kontinuálnom úsilí kontroly onkologických ochorení v Slovenskej republike.

PhDr. Tomáš Kúdela, MPH

riaditeľ Odboru verejného zdravia, skríningu a prevencie
Ministerstvo zdravotníctva SR

Pod'akovanie

Pod'akovanie patrí štátnym organizáciám a inštitúciám, zdravotným poisťovňam, odborným spoločnostiam, odborníkom, patientskym organizáciám, spolupracovníkom, kolegom a všetkým, ktorí svojou mierou prispeli a naďalej sa podieľajú na tak významnej problematike, akou sú skriningy onkologických ochorení; Ministerstvo zdravotníctva Slovenskej republiky, Národný onkologický ústav, Úrad verejného zdravotníctva Slovenskej republiky, Národné centrum zdravotníckych informácií, Úrad pre dohľad nad zdravotnou starostlivosťou, zdravotné poisťovne Všeobecná zdravotná poisťovňa, Dôvera, Union, Slovenská onkologická spoločnosť, Slovenská gastroenterologická spoločnosť, Slovenská gynekologicko-pôrodnicka spoločnosť, Slovenská rádiologická spoločnosť, Slovenská spoločnosť patológov, Slovenská spoločnosť všeobecného praktického lekárstva, Spoločnosť všeobecných lekárov Slovenska, Aliancia všeobecných lekárov Slovenska, Ústav zdravotníckych informácií a štatistiky ČR, Masarykova univerzita, Liga proti rakovine, Nie rakovine, Amazonky, Ružová stužka, Slovenský pacient, Institute for the Study and Prevention of Cancer, World Health Organization, Erasmus MC, Syreon Research Institute, International Association of Cancer Registries, Osservatorio Nazionale Screening, Italy, Centro di Prevenzione Oncologica, Italy, Erasmus MC Cancer Institute Nederland, Royal Surrey County Hospital Guildford, United Kingdom

Špeciálne pod'akovanie

Špeciálne pod'akovanie patrí docentke Andrei Kalavskej, bývalej ministerke zdravotníctva SR a profesorovi Stanislavovi Špánikovi, bývalému štátnemu tajomníkovi MZ SR, ktorí sa počas svojho pôsobenia na MZ SR veľkou mierou podieľali na iniciovaní skriningových onkologických programov na Slovensku.

Spolupráca 2020

SPOLUPRÁCA SO SLOVENSKÝMI ORGANIZÁCIAMI

Národný onkologický inštitút v spolupráci s **Komisiou MZ SR pre skríning onkologických ochorení** (ďalej len „komisia“) a **odbornými pracovnými skupinami** pre všetky tri vybrané skríningy naďalej pracovali na udržaní, podpore a vyhodnotení už prebiehajúceho organizovaného mamografického skríningu, nadviazali na prvú fázu skríningu kolorektálneho karcinómu a intenzívne pracovali na príprave iniciácie skríningu rakoviny krčka maternice. V komisii a odborných pracovných skupinách majú zastúpenie okrem MZ SR, NOI a zástupcov odborných spoločností tiež zástupcovia všetkých zdravotných poisťovní, zástupcovia Národného centra zdravotníckych informácií, Úradu verejného zdravotníctva a Úradu pre dohľad nad zdravotnou starostlivosťou. Podarilo sa predložiť a schváliť novelu zákona č. 581/2004 Z. z. v znení zákona č. 392/2020 Z. z., ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 153/2013 Z. z. a niektoré zákony s účinnosťou od 1. 1. 2021. Novela sa týka dôležitej skutočnosti, ktorou je, že osobné údaje z Národného onkologického registra a Národného skríningového registra sú poskytované v anonymizovanej podobe pre NOI, ktorý je zriadený v rámci NOÚ, na účely hodnotenia vývoja onkologických chorôb a ich vplyvu na zdravotný stav populácie s cieľom skvalitnenia prevencie, zefektívnenia a trvalého zvyšovania kvality zdravotnej starostlivosti. O možnosti zefektívniť zaradenie skríningových programov v marginalizovaných skupinách NOI rokoval so štátnou príspevkovou organizáciou MZ SR - **Zdravé regióny** a spoločne tiež hľadali možnosti spolupráce v oblasti zvyšovania povedomia a šírenia osvedy o onkologických skríningoch na Úrade verejného zdravotníctva SR. Dôležitosť skríningových programov aj v spolupráci s NOI približujú a sprístupňujú širokej verejnosti patientske organizácie **Liga proti rakovine, Nie rakovine, Ružová stužka, Amazonky, Slovenský pacient**.

SPOLUPRÁCA S MEDZINÁRODNÝMI ORGANIZÁCIAMI

Na medzinárodnej úrovni sa NOI v spolupráci s MZ SR úspešne pripojil k projektu **EU-TOPIA** [<https://eu-topia.org/>], ktorého hlavným cieľom je zlepšiť výsledky v oblasti zdravia a zabezpečiť rovnosť programov skríningu karcinómu prsníka, karcinómu krčka maternice a kolorektálneho karcinómu spôsobom, ktorý plne zohľadňuje rôzne demografické, medicínske, politické, ekonomické a kultúrne aspekty v celej Európe. MZ SR a NOI tiež spolupracujú so zahraničnými kolegami v rámci projektu SRSS [Structural Reform Support Service], ktorý technicky zabezpečuje **ISPRO** [Institute for the Study and Prevention of Cancer], a ktoré je ústredím Národného skríningového observatória [ONS] v Taliansku. Cieľom projektu je implementácia Odporúčaní EÚ pre skríning kolorektálneho karcinómu v Taliansku, na Slovensku a v Rumunsku. NOI aj v roku 2020 aktívne spolupracoval s expertami z **Inštitútu bioštatistiky a analýz, Masarykovej univerzity v Brne**, v Českej republike pri príprave a nastavovaní hodnotenia skríningových programov.

KOMISIA MZ SR PRE SKRÍNING ONKOLOGICKÝCH OCHORENÍ

V roku 2018 bola MZ SR zriadená a vymenovaná komisia pre skríning onkologických ochorení. Hlavnou úlohou komisie je príprava podmienok na zabezpečenie kontinuálneho fungovania národných programov skríningu onkologických ochorení na Slovensku v zmysle Odporúčania Rady EÚ zo dňa 2. 12. 2003 o skríningu rakoviny [2003/878/EC].

Komisia MZ SR pre skríning onkologických ochorení s účinnosťou od 16. 8. 2018

predseda: prof. MUDr. Stanislav Špánik, CSc.

členovia:

doc. PhDr. Daniela Kállayová, PhD., MPH, MZ SR

doc. MUDr. Jozef Šuvada, PhD., MPH, MZ SR

MUDr. Mária Rečková, PhD., NOI

prof. MUDr. Michal Mego, DrSc., NOÚ, hlavný odborník pre klinickú onkológiu

doc. Et. Doc. MUDr. Viera Lehotská, PhD, OÚSA, prezidentka výboru SRS

MUDr. Oliver Sadovský, CSc., vedúci pracovnej skupiny pre skríning KKM

MUDr. Rudolf Hrčka, CSc., vedúci pracovnej skupiny pre skríning KRK

MUDr. Alena Kállayová, vedúca pracovnej skupiny pre skríning KP

MUDr. Beáta Havelková, MPH, VŠZP

MUDr. František Podivinský, ZP Dôvera

RNDr. Miroslava Jurčáková, PhD., ZP Union

Ing. Peter Blaškovič, NCZI

Dňa 21. 12. 2020 vošiel do platnosti nový Štatút komisie MZ SR pre skríning vybraných onkologických chorôb, na základe ktorého sa v apríli 2021 budú vydávať menovacie dekréty novozvolenej komisii.

PRACOVNÉ SKUPINY PRE JEDNOTLIVÉ SKRÍNINGY

Skríning karcinómu prsníka - vedúca pracovnej skupiny: MUDr. Alena Kállayová

Skríning kolorektálneho karcinómu - vedúci pracovnej skupiny: MUDr. Rudolf Hrčka, CSc.

Skríning karcinómu krčka maternice - vedúci pracovnej skupiny: MUDr. Oliver Sadovský, CSc.

SKRÍNING KARCINÓMU PRSNÍKA

Karcinóm prsníka patrí celosvetovo medzi najčastejšie malígne ochorenia u žien z hľadiska incidencie 47,8 % aj mortality 13,6 % [<https://gco.iarc.fr/>]. Odhaduje sa, že za rok 2020 v rámci EÚ-27 krajín, karcinóm prsníka dosahuje 13,3 % zo všetkých novodiagnostikovaných karcinómov a zároveň tvorí 28,7 %-ný podiel zo všetkých karcinómov u žien. https://ecis,jrc.ec.europa.eu/pdf/Breast_cancer_factsheet-Dec_2020.pdf

Na Slovensku podľa poslednej publikovanej ročenky o incidencii nádorových ochorení pribudlo v roku 2011 až 2800 nových prípadov, pričom lokálne pokročilých a metastatických ochorení bolo takmer 30 %. [Incidencia zhubných nádorov Slovenskej republiky 2012, NCZI 2021].

Organizovaný mamografický skríning nádorov prsníka je dlhodobý systematický štátom podporovaný a garantovaný program zameraný na vyhľadávanie včasných štádií onkologických ochorení prsníka u asymptomatických žien vo veku 50 - 69 rokov. Cieľom je predĺženie života žien vplyvom účinnejšej liečby včasných štádií ochorenia, ktoré vedie k zníženiu mortality a zlepšeniu kvality života.

Celoplošný organizovaný mamografický skríning bol zahájený v septembri 2019, ktorý s trojmesačnou prestávkou v roku 2020 (apríl-jún), pokračuje ďalej. Je určený ženám vo veku od 50 - 69 rokov na základe pozvania zdravotnou poisťovňou, ktoré sa nezúčastňujú pravidelných preventívnych mamografických prehliadok.

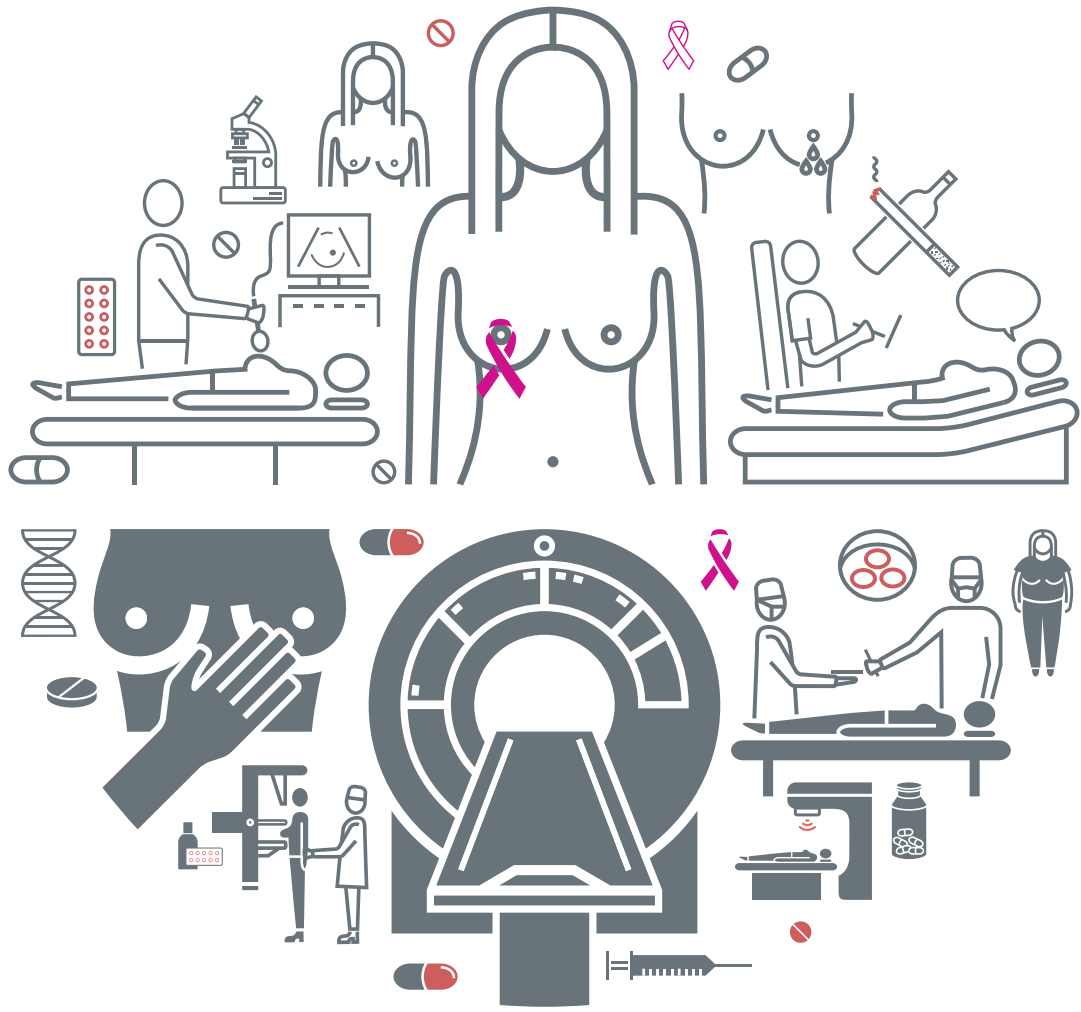
Zároveň ženy tejto cieľovej vekovej skupiny odporúčajú na mamografický skríning aj gynekológovia v rámci preventívnej gynekologickej prehliadky. Zoznam spolupracujúcich certifikovaných skríningových mamografických pracovísk je zverejnený na webovej stránke MZ SR: <https://www.health.gov.sk/Clanok?dops-zamerana-na-zabezpecenie-kvality-namamografickych-preventivnych-a-diagnostickych-pracoviskach>.

NOI spracoval a vyhodnotil dáta za prvých 10 mesiacov skríningového mamografického programu pod názvom „**Mamografický skríning na Slovensku**“ v **Prílohe 1**, ktorá je tiež zverejnená na <https://www.noisk.sk/files/2021/2021-01-13-mm-g-skrining-verejnost-sk.pdf>.

VÍZIA 2021

Doterajší priebeh a priebežná analýza populačného mamografického skríningu okrem iného ukázala insuficienciu počtu certifikovaných skríninových mamografických centier na Slovensku. Jednou z priorit je preto podpora práce Komisie MZ SR pre zabezpečenie kvality v rádiodiagnostike, radiačnej onkológii a v nukleárnej medicíne a jej pracovnej skupiny pre mamografický skrínin karcinómu prsníka, v snahe zabezpečiť dostatočné, **rovnomerné pokrytie skríninových mamografických pracovísk a zvýšiť ich počet z doterajších 16 na 20 a viac**. Pracovná skupina, ktorá tiež vykonáva klinické audity na jednotlivých pracoviskách, pripravila návrh Odborného usmernenia MZ SR pre realizáciu programu mamografického skríningu nádorov prsníka a návrh Vykonávacieho predpisu na realizáciu klinických auditov na rádiologických pracoviskách. Tiež spolupracovala na príprave 2. revízie Štandardného postupu na výkon prevencie karcinómu prsníka metódou populačného skríningu - skríninová mamografia. Všetky tieto materiály čakajú v roku 2021 na schválenie a uverejnenie MZ SR a samotnú realizáciu. Ďalšou významnou prioritou je schválenie metodiky jednotného vykazovania kódov výkonov a diagnóz ako aj vytvorenie spôsobu zberu dôležitých klinických údajov v rámci skríninového programu, čím bude umožnené efektívne vyhodnocovanie skríninového programu.

Dôležitý význam má **kontinuálne zvyšovanie povedomia o význame skríningu rakoviny prsníka** medzi laickou a odbornou verejnosťou formou priebežnej osvetu, medializácie a edukácie. Významné je tiež zjednotenie a zefektívnenie mamografického skríningu, ktorý je jedným z krokov vedúcich k predĺženiu života žien vplyvom účinnej, menej invazívnej liečby skorých štádií rakoviny prsníka, zníženiu mortality a zlepšeniu kvality života. Organizované skríninové programy tiež umožňujú znížiť finančné náklady na celkový manažment tohto ochorenia.

**SKRÍNING
KOLOREKTÁLNEHO
KARCINÓMU**

Kolorektálny karcinóm patrí medzi celospoločensky závažné ochorenia s vysokou incidenciou a mortalitou. Podľa posledných údajov Globocanu z roku 2020 bola celosvetovo incidencia KRK pre obe pohlavia na štvrtom mieste za nádormi pľúc, prostaty a prsníka a mortalita na treťom mieste za nádormi pľúc a prsníka <https://gco.iarc.fr/>.

Na Slovensku podľa posledných údajov Národného onkologického registra z roku 2011 bol počet nových prípadov KRK 3804, na druhom mieste u mužov a treťom mieste u žien. V krajinách EÚ v priemere len 13% pacientov je diagnostikovaných vo včasnom štádiu ochorenia na KRK (štádium I), pričom 5-ročné prežívanie v tomto štádiu predstavuje 90% -nú šancu. Naopak, v štádiu IV je diagnostikovaných 24%, pričom šanca na 5-ročné prežitie je 10%.

V niektorých krajinách ako napríklad Holandsko, kde je účasť na populačnom skríningu 70%, sa podarilo v roku 2020 diagnostikovať až 43% v štádiu I a došlo aj k výraznému poklesu novodiagnostikovaných pacientov na KRK https://digestivecancers.eu/wp-content/uploads/2021/01/DICE_Roadmap_Colorectal_Cancer_Europe_FINAL.pdf.

Celoplošný organizovaný skríningový program kolorektálneho karcinómu bol zahájený na Slovensku prvou fázou (január 2019 - október 2019) na vzorke 20-tisíc ľudí vo veku 50 - 75 rokov, ktorým zdravotné poisťovne zaslali test na okultné (skryté) krvácanie v stolici (TOKS). Pozvaní boli tí poistenci, ktorí sa za posledné dva roky nezúčastnili preventívnej prehliadky a neabsolvovali oportúnny skríning formou TOKS, alebo neabsolvovali v posledných 10 rokoch kolonoskopické vyšetrenie. Tiež neboli pozvaní tí poistenci, ktorí spĺňali exklúzne kritériá skríningu KRK. Zámerom bolo dosiahnuť minimálne celkovú 50%-nú účasť na skríningu.

NOI vyhodnotil predbežné výsledky z dátových zdrojov zdravotných poisťovní, ktoré boli zozbierané do marca 2020 (vrátane). Účasť na pozývacom skríningu v rámci prvej fázy využilo iba 35% poistencov, ktorí odovzdali výsledok TOKS svojmu všeobecnému lekárovi, pričom záchyt kolorektálneho karcinómu bol u 2% zo všetkých zúčastnených poistencov skríningu s pozitívnym výsledkom TOKS a u 17,3% zo všetkých tých, ktorí absolvovali kolonoskopické vyšetrenie. Kolonoskopického vyšetrenia sa však zúčastnilo iba 40% poistencov s pozitívnym TOKS, čo mohlo byť do istej miery ovplyvnené aj začínajúcou pandemiou. Treba dodať, že na Slovensku je stále v pomerne vysokej miere realizovaný oportúnny skríning, s účasťou cieľovej populácie takmer 43% v roku 2019.

NOI vyhodnotil prvú fázu skríningu KRK pod názvom „**Predbežné vyhodnotenie 1. fázy populačného skríningu kolorektálneho karcinómu**“ v **Prílohe 2**, ktorá je tiež zverejnená na <https://www.noisk.sk/files/2020/2020-11-12-predbezne-vysledky-prvej-fazy-skriningu-kolorektalnego-karcinomu.pdf>.

Súčasnou dôležitou úlohou v rámci skríningu KRK je pracovať na intenzívnejšej spolupráci s VLD, využiť ich skúsenosti a úzky kontakt s pacientmi v rámci oportúnneho skríningu a upriamiť ich pozornosť na správne, efektívne nastavenie a dlhodobú realizáciu celoplošného, organizovaného skríningu KRK. Výsledky prvej fázy skríningu KRK boli preto prezentované na konferencii pre všeobecných lekárov (SSVPL) dňa 17. 10. 2020 v rámci samostatného bloku o skríningoch, ktorý pripravili odborníci NOI. Na konferencii boli diskutované dôležité všeobecné aspekty skríninových programov, zamerané hlavne na skrínung KRK s dôrazom na nezastupiteľnú úlohu všeobecných lekárov pre dospelých (VLD). Viac informácií: <https://www.noisk.sk/files/2021/2021-02-10-skrining-kolorektalneho-karcinomu-na-slovensku-a-uloha-vld.pdf>.

V dobe súčasnej epidémie je zjavné, že účasť na oportúnnom skríningu v roku 2020 klesla v porovnaní s rokom 2019 a tento trend sa vzhľadom na mnohé okolnosti môže premietnuť aj do najbližších rokov. V rámci prebiehajúcich a pripravovaných populačných organizovaných onkologických skríninových programov budú cielene pozývaní poistenci na základe jednotných schválených inklúzných a exklúzných kritérií <https://www.noisk.sk/files/2021/2021-03-02-metodika-pozyvania-skrining-krk.pdf>. Jedným z inklúzných kritérií bude neabsolvovaný TOKS v posledných 2 rokoch a kolonoskopia v poslednej dekáde, a vybraná bude populácia ľudí vo veku v súlade s európskymi a svetovými odporúčaniami.

Je optimálne, ak sú v rámci skríninového programu KRK používané jednotné certifikované testy na skryté krvácanie do stolice (TOKS) a v prípade positivity testu, by mali indikované kolonoskopické vyšetrenia prebiehať na certifikovaných skríninových gastroenterologických pracoviskách. Zoznam týchto pracovísk je v súčasnosti dostupný na webovej stránke: <https://www.krca.sk/etapa3/zoznam-pracovisk/>.

S cieľom účinne vyhodnocovať skríninový program KRK je prioritné správne vykazovanie kódov výkonov a diagnóz, ktoré sú zasielané do zdravotných poisťovní, a ktorých metodika bola zverejnená vo Vestníku MZ SR z dňa 6. 5. 2020 <https://www.health.gov.sk/?vestniky-mz-sr> a tiež dôsledné vyplňanie online formulárov, v ktorých dôležité klinické informácie poskytujú certifikované skríninové gastroenterologické pracoviská.

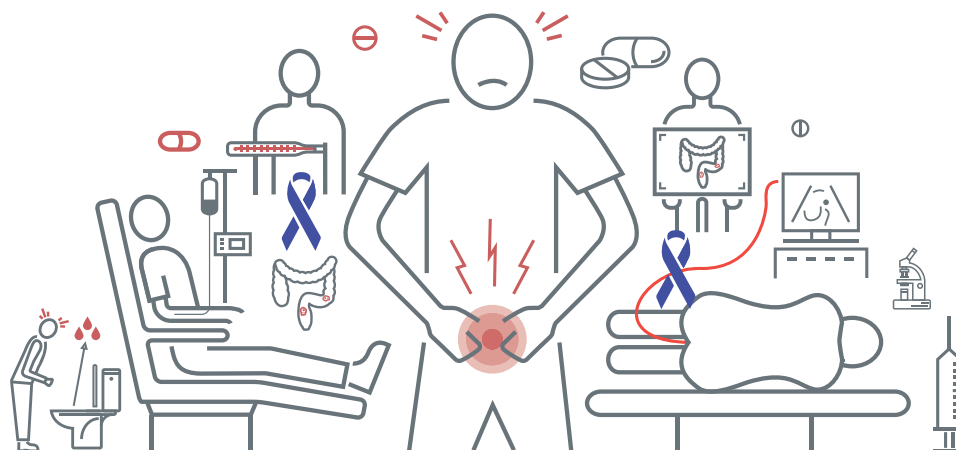
Napriek tomu, že sa v roku 2020 plánovalo pokračovať v organizovanom populačnom skríninovom programe, nepodarilo sa nadviazať na jeho prvú fázu úplne podľa predstáv. Jediná zdravotná poisťovňa Dôvera dokázala koncom roka 2020 opäť začať pozývať svojich poistencov a spolu s pozvánkou im zaslala aj TOKS.

V roku 2020 NOI predstavil po prvý krát v histórii onkologických skrínigov výsledky nákladovej efektivity vybraných skrínigových stratégií v oblasti KRK. Vďaka spolupráci s medzinárodným projektom MISCAN_COLON/EUTOPIA, lokálnymi špecialistami, zdravotnými poisťovňami VŠZP a Dôvera a MZ SR bolo možné pripraviť a modelovať, čo možno najpresnejšie podmienky skrínigových stratégií KRK v slovenských podmienkach a ponúknuť prvý pohľad aj na klinickú a nákladovú efektívnosť týchto stratégií. Výsledky nákladovej efektivity sú k dispozícii pod názvom „**Nákladová efektivita skrínigu rakoviny hrubého čreva- predbežné výsledky**“ v **Prílohe 3** a tiež na <https://www.noisk.sk/files/2020/2020-11-11-nakladova-efektivita-skrinigu-rakoviny-hrubeho-creva-predbezne-vysledky.pdf>.

MZ SR a NOI intenzívne spolupracujú v rámci Európskeho projektu SRSS [Structural Reform Support Service], ktorý technicky zabezpečuje ISPRO [Istituto per lo studio, la prevenzione e la rete oncologica] s talianskymi a rumunskými kolegami ako aj ďalšími prizvanými odborníkmi z Holandska a Veľkej Británie, na zvyšovaní kvality skrínigového programu KRK. V spolupráci s medzinárodným tímom spoločne hľadajú čo najlepšie riešenia na optimalizáciu skrínigových programov na Slovensku.

VÍZIA 2021

V roku 2021 po utlmení pandémie budú aktivity smerované k zavedeniu druhej fázy skrínigu kolorektálneho karcinómu v spolupráci so všetkými zainteresovanými subjektmi. Dôležité bude nastavovať procesy tak, aby aj na Slovensku bol postupne zavedený jednotný organizovaný skrínigový program KRK s pochopením významu jednotnej metodiky, možnosti priebežnej kontroly kvality, priebežného vyhodnocovania a následnej aktualizácie a s pochopením dôležitosti kontinuálnej osvetvy a zvyšovania odbornej kvality všetkých zainteresovaných odborníkov. Hlavným cieľom skrínigového programu je zníženie incidence a mortality kolorektálneho karcinómu na Slovensku.

An anatomical illustration of the female reproductive system, including the uterus, fallopian tubes, and ovaries. The uterus is highlighted in a bright yellow-orange color, while the rest of the system is shown in a translucent blue. The background is a dark blue gradient. The text is centered over the upper part of the illustration.

**SKRÍNING
KARCINÓMU KRČKA
MATERNICE**

Rakovina krčka maternice je jedno z mála onkologických ochorení vhodných na sekundárnu prevenciu – skríning. Ide o časté a závažné ochorenie, ktoré je ľahko diagnostikovateľné a efektívne liečiteľné a aj napriek tomu je druhým najčastejším onkologickým ochorením u žien. V krajinách so zavedeným organizovaným skríningovým programom, ako aj zavedením očkovania proti HPV, bolo docielené významné zníženie incidencie tohto ochorenia <https://www.who.int/cancer/resources/keyfacts/en/>. Naopak v krajinách, v ktorých nie sú organizované preventívne opatrenia implementované, je možné pozorovať stacionárne, alebo dokonca vzostupné trendy v incidencii a mortalite na toto závažné ochorenie. Aj preto je jeden z hlavných cieľov Svetovej zdravotníckej organizácie zavedenie skríningových programov karcinómu krčka maternice s dosiahnutím minimálne 70 %-nej účasti. V rámci Európskeho plánu boja proti rakovine je jedným z cieľov do roku 2030 zaočkovanie 90 % cieľovej populácie dievčat a výrazné zvýšenie zaočkovania chlapcov proti HPV https://ec.europa.eu/health/sites/health/files/non_communicable_diseases/docs/eu_cancer-plan_annex_en.pdf.

Na Slovensku, na základe konsenzu odborníkov, je organizovaný skríningový program karcinómu krčka maternice určený pre ženy vo veku od 23 rokov formou vyšetrenia konvenčnou cytológiou v intervale 1-1-3 roky [t.j. prvé dve vyšetrenia sú indikované po roku a následne, ak je nález v norme, pokračuje sa vo vyšetovaní v trojročnom intervale]. V prípade, že má žena posledné 3 cytologické vyšetrenia v trojročnom intervale negatívne a nemala zachytenú vysokorizikovú léziu v oblasti krčka maternice, skríning KKM sa u žien vo veku 65 rokov ukončí. Na skríning KKM na Slovensku budú zdravotné poisťovne pozývať ženy podľa metodiky presne stanovených inklúzných a exklúzných kritérií, ktoré sú uvedené na webovej stránke NOI: <https://www.noisk.sk/files/2021/2021-03-02-metodika-pozyvania-skrining-kkm.pdf>.

Za účelom účinného vyhodnotenia skríningového programu má dôležitý význam správne vykazovanie kódov výkonov a diagnóz, ktoré sú zasielané do zdravotných poisťovní, a ktorých metodika bola zverejnená vo Vestníku MZ SR dňa 16. 12. 2019 <https://www.health.gov.sk/?vestniky-mz-sr>. Koordinovaný, monitorovaný a priebežne vyhodnocovaný skríningový program KKM by mal zvýšiť účasť žien na skríningu s cieľom znížiť incidenciu invazívnych lézií a znížiť morbiditu a mortalitu na toto závažné ochorenie. Okrem skríningového programu má význam celoplošne zavedené očkovanie proti HPV, ktoré sa všeobecne odporúča u oboch pohlaví vo veku 9 - 45 rokov, pričom s vyšším vekom sa efekt vakcinácie znižuje [Arbyn M, Xu L, Simoens C, Martin-Hirsch PPI. Prophylactic vaccination against human papillomaviruses to prevent cervical cancer and its precursors. Cochrane Database Syst Rev. 2018[5]: CD009069].

Vzhľadom ku pretrvávajúcej situácii v spojitosti s pandémiou COVID-19, na základe odporúčaní ministra zdravotníctva SR a odborníkov - epidemiológov s cieľom znížiť mobilitu občanov, nebolo v roku 2020 zahájené pozývanie na populačný skríning KKM aj napriek tomu, že všetky

odborné podklady, potrebné pre zavedenie celoplošného skríningu KRM boli pripravené. MZ SR, NOI v spolupráci s odbornou pracovnou skupinou a patientskymi organizáciami tiež podrobne prepracovali mediálnu kampaň vrátane pozývacieho listu, ktorý budú zdravotné poisťovne zasielať po utlmení pandémie. Naďalej je však možné absolvovať oportúnny skríning KKM v rámci preventívnej gynekologickej prehliadky. Medzi odborníkmi v Odbornej gynekologickej spoločnosti pretrváva diskusia o najvhodnejšej vyšetrovacej metóde pre populačný skríning KKM na Slovensku. Problematika je podrobne spracovaná pod názvom „**HPV vs cytologický skríning karcinómu krčka maternice**“ v **Prílohe 4** a tiež na <https://www.noisk.sk/files/2021/2021-02-24-hpv-vs-cytologia.pdf>.

VÍZIA 2021

Hlavnou prioritou v roku 2021 bude zahájiť pozývanie na skríning karcinómu krčka maternice s podporou kontinuálnej masívnej osvetly. K tomu je však nutné zabezpečiť zoznam gynekologických ambulancií, ktoré budú schopné prijať do svojej starostlivosti ženy, ktoré doposiaľ nemajú svojho obvodného gynekológa. Tiež absentuje transparentné prepojenie gynekologických ambulancií na vysokošpecializované pracoviská poskytujúce expertné kolposkopické vyšetrenie, aby tak bola odborne zabezpečená plynulá cesta ženy v celom skríningovom programe pre karcinóm krčka maternice.

V roku 2020 boli v NOI v spolupráci s MZ SR a zdravotnými poisťovňami podniknuté kroky k uskutočneniu nákladovej analýzy efektivity vybraných skríningových stratégií pre skríning KKM v rámci medzinárodného projektu EU-TOPIA MISCAN - Cervix model. V roku 2021 plánuje NOI podobne ako pri skríningu KRK, namodelovať čo možno najpresnejšie podmienky skríningových stratégií karcinómu krčka maternice v slovenských podmienkach a ponúknuť pohľad na klinickú a nákladovú efektívnosť týchto stratégií.

AKTIVITY 2020

PACIENTSKE ORGANIZÁCIE

Pacientske organizácie sú jedným z nezastupiteľných nosných pilierov, ktorý podopiera oblasť skrínigov z hľadiska osvedy, informovanosti, edukácie a podpory obyvateľstva. Aj napriek výrazným obmedzeniam, nedostatku financií a odklonenému záujmu o onkologické skrínigy v tomto roku, podarilo sa pacientskym organizáciám pripraviť mnoho aktivít, ktoré sa venujú problematike skrínigu karcinómu prsníka, krčka maternice a kolorektálneho karcinómu.

V júni 2020, už tretí rok v poradí sa pacientske organizácie podieľali na spoluorganizácii konferencie: „**Onkológia na Slovensku: realita vs. očakávania**“. Pacientske organizácie odovzdali zástupcom MZ SR niekoľko požiadaviek, ktoré považujú za nevyhnutné na zlepšenie situácie pribúdajúceho počtu pacientov s rakovinou na Slovensku. Historicky prvýkrát ich požiadavky prijalo celé vedenie MZ SR aj s verejným príslubom, že pacientskych zástupcov aktívne zapojí do prípravy riešení pre každú z nich.

Pacientske organizácie svojimi aktivitami dokazujú, že majú jednotný cieľ: presadzovanie práv pacienta, dostupnosť liečby a organizované skrínigy.

LIGA PROTI RAKOVINE:

- Konzultácia organizácie jednotlivých skrínigov s MZ SR a zdravotnými poisťovňami
- Celoročná propagácia všetkých druhov skrínigov v samostatnej podstránke na webovej stránke: *Prevenia a skrínigy – Liga proti rakovine* (www.lpr.sk)
- Samostatné aktualizácie správy o jednotlivých druhov skrínigov na webovej stránke: *Aktuality – Liga proti rakovine* (www.lpr.sk)
- Zmienka o skrínigoch na sociálnych sieťach Ligy proti rakovine, Facebook/Instagram v podobe postov a príbehov.
- Organizovanie prednášok vo firmách so zameraním na prevenciu rakoviny krčka maternice, prsníka a hrubého čreva.
- Distribúcia letákov verejnosti na verejných priestranstvách so zameraním na prevenciu rakoviny krčka maternice, prsníka a hrubého čreva.

- Distribúcia a umiestňovanie letákov do nemocníc s informáciami o skríningoch.
- Individuálne nepretržité poradenstvo k otázkam súvisiacim s prevenciou rakoviny krčka maternice, prsníka a hrubého čreva prostredníctvom bezplatnej telefonickej Onkoporadne na tel. č.: 0800 11 88 11 a mailovej poradne na: poradenstvo@lpr.sk
- Príprava a predloženie návrhu komunikačnej kampane k zahájeniu skríningu rakoviny krčka maternice, ktoré bolo pre pandémiu Covid-19 dočasne pozastavené.
- Mediálne výstupy v roku 2020:
 - TV vstupy v rámci témy prevencie so zmienkami o skríningoch
 - september – Slovenka Zdravie rodiny – print – poradňa: Rakovina krčka maternice
 - október – Moje zdravie – print – poradňa: Rakovina krčka maternice
 - december – Slovenka Zdravie rodiny – print – článok: Rakovina krčka maternice

RUŽOVÁ STUŽKA n.f. a o.z. AMAZONKY

- Dlhodobé, pravidelné vzdelávanie verejnosti o prevencii rakoviny prsníka správnou životosprávou, športom, samovyšetrením prsníkov a včasným zistením onkologického ochorenia účasťou na mamografickom skríningovom programe. Výuka samovyšetrenia na fantómoch prsníka je tiež spojená s odovzdaním vzdelávacích tlačovín. Mnohé z akcií sú realizované v rámci celoeurópskych aktivít pod vedením Európa Donna - celoeurópskej únie onkopacientiek v intenciách **Deň pre zdravie prsníkov** (Breast Health Day). Rok 2020 bol v znamení osláv zahájenia mamografického skríningu na Slovensku vrátane mnohých vzdelávacích prednášok naživo aj online pre verejnosť.
- Virtuálny Beh pre zdravé prsia
- Podpor športovou aktivitou Breast Health Day - Deň pre zdravé prsia aj ty! - tri kolá
- Pochútky z Maruškinej kuchyne - kniha o zdravom varení a stravovaní sa - podpora zdravej výživy
- Sme úžasné VII. - vernisáž Gabriely Vážnej, bývalej onkopacientky v Galérii X v Bratislave spojenej so vzdelávaním o samovyšetrení prsníkov
- Výstavy onkopacientiek v Preventívnom centre OÚSA spojené so vzdelávaním účastníčok.
- Priebežná príprava a tlač vzdelávacích materiálov na podporu mamografického skríningu.
- Akcie podporili aj média
- Viac informácií na webovej stránke: www.ruzovastuzka.sk

NIE RAKOVINE KRČKA MATERNICE 09/2020

- Tlačová konferencia 10. 9. za účasti 50 relevantných médií
- 71 spontánnych i koordinovaných mediálnych výstupov [najväčší podiel na mediálnej kampani mali celoslovenské mesačníky EVA, MADAM EVA, ZDRAVIE a týždenník ŽIVOT, ŠARM a celoslovenská televízia RTVS], printová inzercia, online kampaň a FCB kampaň
- Osvetová roadshow NIE RAKOVINE TOUR v 8 mestách Slovenska [Bratislava, Nitra, Košice, Banská Bystrica, Trnava, Žilina,]
- Spolupráca NIERAKOVINE pri uvedení filmu „Kým sa skončí leto“ do kín – hlavná hrdinka onkologická pacientka – téma: ... preži každý deň naplno
- Príprava a distribúcia edukačnej brožúry k téme NIE RAKOVINE Krčka maternice (10 000 ks)

NIE RAKOVINE PRSNÍKA PINK OKTÓBER 10/2020

- Online tlačové podujatie 15. 10. za účasti ambasádoriek Soňa Müllerová s dcérou Emou a aliancie NIE RAKOVINE Patrik Herman, Bibiana Ondrejková a Jana Pifflová Španková Tlačové podujatie a celá mediálna kampaň slúžili ako pozvánka na skrining a edukáciu k pravidelnému samovyšetrovaniu prsníkov
- 54 spontánnych i koordinovaných mediálnych výstupov [EVA, MADAM EVA, týždenník ŽIVOT, Báječná žena, Nový čas pre ženy a televízia RTVS], printová inzercia, online kampaň a FCB kampaň, spolupráca finalistiek MISS SLOVENSKO, Slovenských gymnastiek
- Osvetová roadshow NIE RAKOVINE TOUR v ďalších mestách Slovenska [Trnava, Trenčín, Dunajská Streda, Nové Zámky, Bratislava, Košice], ukážka samovyšetrovania prsníkov na simulátore
- Spolupráca NIE RAKOVINE pri uvedení podpornej kampane „Obleč sa srdcom“ so známymi tvármi a ambasádorkami kampane Soňou a Emou Müllerovými – výťažok z charitatívneho predaja pančušiek so srdiečkom prináša informovanosť a pomoc ženám s karcinómom prsníka
- Príprava a distribúcia Manuálu na samovyšetovanie prsníkov do sprchy – distribúcia 30 000 ks ako príloha v ženských časopisoch MADAM EVA, ZDRAVIE, NOVÝ ČAS PRE ŽENY

Záver

Organizovaný skrining, ktorý má zabezpečenú garanciu kontinuity štátom, jeho koordinácia, dôsledné naplánovanie, zabezpečenie kvality a jej kontroly, pravidelná osвета, vzdelávanie, ale aj jednotnosť v použitých metodikách, ktoré umožnia relevantné vyhodnotenie a tak stanovenie ďalšieho priebehu, prípadne aktualizáciu skriningových programov podľa aktuálnych poznatkov a odporúčaní, sú najbližšími prioritami. Je nevyhnutná silnejšia legislatívna podpora, ktorá by zabezpečila efektívnejší, mandatórny priebeh skriningových programov. Tiež sa ukázalo, že bez jednotného systému vykazovania kódov výkonov a diagnóz, ako aj zabezpečeného plynulého toku dát a v rámci neho ich efektívne spracovanie a poskytovanie v žiaducej forme na vyhodnotenie, bez kontinuálneho, systematického edukačno-osvetového programu a tiež konsenzu a intenzívnej spolupráci odborných spoločností aj na medziodborovej úrovni, nedosiahne skriningový program na Slovensku želanú úroveň vyspelých európskych krajín. Z dlhodobého hľadiska je toto možné dosiahnuť vďaka jednotnej organizácii subjektom, ktorým by v budúcnosti mohlo byť **Národné onkologické skriningové centrum** patriace pod Národný onkologický inštitút v Národnom onkologickom ústave, v spolupráci s MZ SR (NOI bolo zriadené v auguste 2018 v rámci NOÚ).

Prioritou NOI v roku 2021 je začať pracovať v spolupráci s európskymi autoritami na vízii o zriadení Národného onkologického skriningového centra, ktoré by zabezpečilo a garantovalo komplexný, kontinuálny priebeh skriningových onkologických programov na Slovensku na úrovni, ktorá je porovnateľná s vyspelými európskymi krajinami, ale najmä z dlhodobého hľadiska dokázalo účinne znížiť mortalitu na príslušné onkologické ochorenia s vedomím stále platného „*primum non nocere*“.

Informácie o skriningoch pre odbornú verejnosť sú priebežne aktualizované na webovej stránke NOI:
<https://www.noisk.sk/skrining/odborna-verejnost>

Informácie o skriningoch pre laickú verejnosť sú priebežne aktualizované na webovej stránke NOI:
<https://www.noisk.sk/skrining/laicka-verejnost>

KONTAKT:

Národný onkologický inštitút

Národný onkologický ústav,

Klenová 1

833 10 Bratislava

Slovenská republika

+421 2 59 378 429

noi@noisk.sk

[**www.noisk.sk**](http://www.noisk.sk)

